

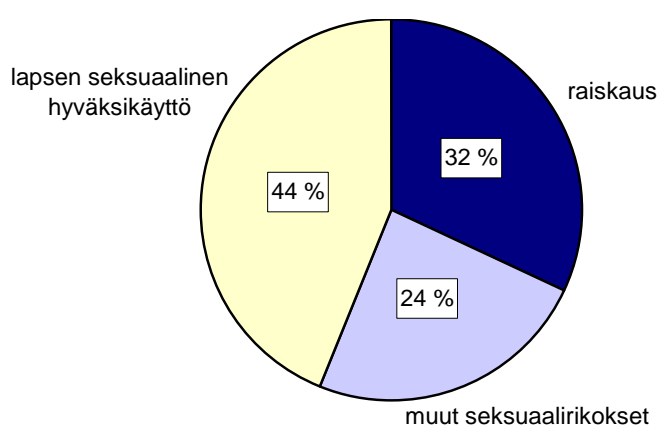
4 Seksuaalirikokset

Päivi Honkatukia & Heini Kainulainen

Seksuaalirikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin 1.1.1999 (L 563/1998) voimaan tulleella lailla. Rikoslain 20 lukuun sisältyvät rangaistussäännökset toisen pakottamisesta sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan tekoon, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta ja parituksesta. Raiskaussäännökset on porrastettu kolmeen tekemuotoon: raiskaukseen, törkeään raiskaukseen ja sukupuoliyhteyteen pakottamiseen.

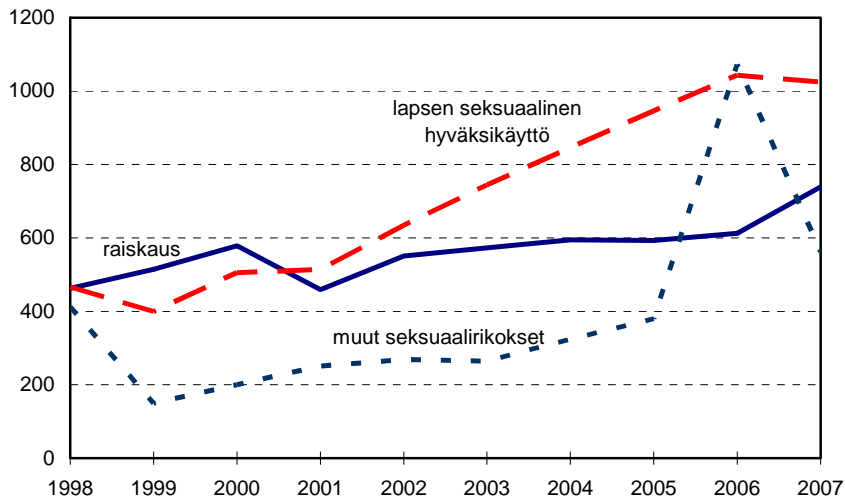
Seksuaalirikossäännöksillä suojataan jokaisen ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Uudistuksen toinen keskeinen tavoite oli lasten rikosoikeudellisen suojan parantaminen. Samalla laajennettiin virallisen syyttäjän syyteoikeutta, jolloin muun muassa raiskauksesta tehtiin virallisen syytteen alainen rikos. Asianomistajarikoksia ovat nykyisin sukupuoliyhteyteen pakottaminen (RL 20:3), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4) ja joissain tapauksissa seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:5). Tämän lisäksi asianomistaja voi tietyissä seksuaalirikoksissa pyytää omasta vakaasta tahdostaan, että syytettä ei nostettaisi (RL 20:12).

Rikoslaisissa on myös rangaistussäännökset sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisestä, tällaisen lasta esittävän kuvan hallussapitämisestä, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta markkinoinnista, sukupuolisiveellisyyden julkisesta loukkaamisesta ja sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken (RL 17:18–22).

Kuvio 38 Poliisiin tietoon tulleet seksuaalirikokset (RL 20 luku) vuonna 2007 (%)

Vuonna 2007 poliisin tietoon tuli 2 326 rikoslain 20 luvun mukaista seksuaalirikosta (edellisenä vuonna 2 728). Epäilyjä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä oli 1 025 (1 043), raiskauksista 739 (613) ja muista seksuaalirikoksista 562 (1 072). Alaikäisiin kohdistuneiden tekojen määrät ovat vaihdelleet eri vuosina, mutta 2000-luvulla niiden määrä on ollut kasvussa.

Kuvio 39 Poliisin tietoon tulleiden seksuaalirikosten määrä vuosina 1998–2007

Poliisin tietoon tulleet muut seksuaalirikokset lähes kolminkertaistuivat vuodesta 2005 vuoteen 2006. Näistä lisääntyivät erityisesti seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:5.1–2) ja seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (RL 20:8). Hyväksikäyttöepäilyt kasvoivat 245:stä 802 rikokseen ja seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta kahdesta yli sataan (110) rikosepäilyyn. Rikosepäilyjä tutkittiin aikaisempaa enemmän Helsingin ja Oulun poliisilaitoksilla. Helsingin väkivaltarikosyksikössä aloitti vuoden 2006 alussa ryhmä, joka on keskittynyt selvittämään lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia. Se paljasti vuonna 2006 satoja rikoksia, joiden uhreina epäiltiin olleen yli kolmekymmentä 6–17-vuotiasta lasta ja tekijöinä kymmenisen miestä. Rikoksista epäillyt tekijät olivat ottaneet yhteyden uhreihin internetin kautta (ks. myös jakso II. 4.3). Poliisin toiminnan tehostuminen voi selittää ilmisaatujen rikosten lukumäärän kasvua. Vuonna 2007 muiden seksuaalirikosten määrä väheni lähemmäs vuoden 2005 tasoa.

4.1 Raiskaus

Suomessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ilmoitettu poliisille keskimäärin 541 raiskausta vuosittain. Poliisin tietoon tulleista tapauksista ei voi tehdä päätelmiä rikosten todellisesta määrästä ja luonteesta, vaan ne kertovat enemmän rikosten uhrien halusta ja kyvystä tehdä rikosilmoitus.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneille voi olla vaikeaa myöntää olevansa raiskauksen uhri. Esimerkiksi USA:ssa tehtyjen kyselytutkimusten mukaan yli puolet niistä naisista, jotka ovat kokeneet rikoslain tunnusmerkistön täyttävän raiskauksen, eivät määrittele kokemustaan raiskaukseksi (Raijas 2000, 6). Tähän voi vaikuttaa se, että yleisissä keskusteluissa tuodaan usein esille, että raiskauksen uhrillakin olisi tietty vastuu turvallisuudestaan ja että järkevällä käyttäytymisellä raiskauksen olisi pystynyt estämään. Viime vuosina on esitetty myös toisenlaisia käsityksiä seksuaalisesta väkivallasta. On korostettu, että siinä on kysymys ihmistä traumatisoivasta teosta, sillä raiskauksessa tunkeudutaan ihmisen herkimpään ja intiimeimpään alueeseen, seksuaalisuuteen. Raiskaus aiheuttaa voimakkaita häpeän ja syyllisyyden tunteita. (Punnonen 2001; Raijas 2001; Kaukonen 2003.)

Raiskauksien todellisista vuosittaisista määristä on esitetty erilaisia arvioita, jotka ovat perustuneet esimerkiksi Suomessa tehtyihin uhritutkimuksiin, Raiskauskriisikeskus Tukinaisen saamiin yhteydenottoihin tai poliisin tekemiin arvioihin (Naisiin kohdistuva väkivalta 1991).

Suomalaisten naisten kokemaa seksuaalista väkivaltaa on selvitetty vuonna 2005 tehdyssä uhrikyselyssä (Piispa ym. 2006). Siinä kysyttiin, oliko heitä koskaan elämänsä aikana pakotettu tai yritetty pakottaa seksuaaliseen kanssakäymiseen. Naisista 9 prosenttia vastasi kokeneensa tällaista ainakin kerran. Lisäksi kyselyssä tiedusteltiin seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottamisesta, kun he eivät olleet kyenneet puolustautuman esimerkiksi humalatilansa takia. Kun nämä tapaukset lasketaan mukaan, nousee osuus viidesosaan naisista.

Taulukossa 16 esitellään vielä tarkemmin seksuaalisen väkivallan kokemista eri suhteissa. Taulukosta käy ilmi, että viimeksi kuluneen vuoden aikana esimerkiksi nykyisessä parisuhteessa 6 500 naista pakotettiin seksuaaliseen kanssakäymiseen, parisuhteen ulkopuolella 7 600 naista ja entisessä parisuhteessa 1 800 naista.

Taulukko 16 Vuoden 2005 naisuhritutkimuksen mukaan seksuaaliseen kanssakäymiseen painostaminen, pakottaminen tai sen yritys viimeksi kuluneen vuoden aikana*

	N	%**
1. Yritetty pakottaa seksuaaliseen kanssakäymiseen		
- parisuhteen ulkopuolella	16 000	0,9
- nykyisessä parisuhteessa	7 000	0,6
- entisessä parisuhteessa	2 200	0,3
2. Pakotettu seksuaaliseen kanssakäymiseen		
- parisuhteen ulkopuolella	7 600	0,4
- nykyisessä parisuhteessa	6 500	0,5
- entisessä parisuhteessa	1 800	0,3
3. Pakotettu seksuaaliseen kanssakäymiseen, kun ei kyennyt puolustautumaan		
- parisuhteen ulkopuolella	18 000	1,0
- nykyisessä parisuhteessa	7 600	0,6
- entisessä parisuhteessa	1 300	0,2

Lähde: Piispa ym. 2006, julkaisematon taulukko

* Taulukon lukuja ei voi laskea yhteen, koska sama nainen on voinut kokea seksuaalista väkivaltaa useissa taulukoissa esitetyissä luokissa.

** Prosentteja kaikista ko. ryhmään kuuluvista.

Uhritutkimusten mukaan suurin osa seksuaalisesta, kuten muustakin väkivallasta, jää usein piilorikollisuudeksi eikä tule viranomaisten tietoon. Varsinkaan tuttujen ja läheisten tekemästä seksuaalisesta väkivallasta ei yleensä ilmoiteta viranomaisille. Myös raiskausten uhrien tukipalveluista saatavat tiedot vahvistavat, että seksuaalista väkivaltaa kohdataan usein läheissuhteissa, mutta rikosilmoituksia niistä tehdään harvemmin kuin tuntemattomien tekemistä teoista (esim. Raijas & Repo 1999, 62–65). Vuonna 2007 yhteydenottoja Tukinaiseen oli kaikkiaan 12 851 kappaletta. Soitot seksuaalisen ahdistelun ja häirinnän takia ovat lisääntyneet, vaikkakin ne ovat pieni osa kaikista yhteydenotoista (70 kappaletta vuonna 2007, Raiskauskriisikeskus Tukinainen 2008).

Poliisille ilmoitetut raiskaukset

Seuraavassa asetelmassa kuvataan poliisille ilmoitettujen raiskausrikosten määrä vuosina 1998–2007. Vuoteen 1999 saakka mukana ovat väkisinmaakaamiset ja niiden yritykset. Tästä eteenpäin mukaan on laskettu raiskaus (RL 20:1), törkeä raiskaus (20:2), pakottaminen sukupuoliyhteyteen (20:3) sekä näiden rikosten yritykset. Tapausten määrä on ollut 1990-luvulla kasvussa. Vuonna 2007 poliisin tietoon tuli 739 raiskausta tai sen yritystä.

Poliisiin tietoon tulleet raiskausrikokset vuosina 1998–2007.

	1998	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	463	463	514	579	459	551	573	595	593	613	739
<i>Muutos %</i>	-1,1	-1,1	+11,0	+12,6	-20,7	+20,0	+4,0	+3,8	-0,3	+3,4	+20,6

Poliisiin tietoon tulleita raiskauksia on selvitetty tarkemmin tutkimalla kaikki vuosina 1998–1999 poliisille ilmoitetut tapaukset (Kainulainen 2004a). Raiskauksen uhreja oli yhteensä 1 018. Taulukosta 17 käy ilmi, että raiskauksen uhri ja raiskauksesta epäilty tekijä tunsivat yleensä toisensa. Vain noin joka neljännessä tapauksessa tekijä oli uhrille tuntematon. Raiskauksia tapahtui eniten niin sanotuissa tutustumistilanteissa ja tuttavien kesken. Tutustumistilanteilla tarkoitetaan tapauksia, joissa tekijä ja uhri tapasivat esimerkiksi ravintolassa ja lähtivät yhdessä jatkoille (Näre 2000, 107–108). Noin 130 raiskausta tapahtui intiimissä tai muussa läheisessä suhteessa, mikä vastaa 13 prosenttia rikoksista. Tällöin oli yleensä kysymys parisuhteesta.

Taulukko 17 Raiskauksesta epäillyn tekijän ja uhrin välinen suhde poliisille ilmoitetuissa raiskauksissa vuosina 1998–1999

	N	%
Intiimi tai muu läheissuhde	134	13,2
Tekijä ja uhri tuttavina	236	23,2
Tutustumistilanne	251	24,6
Tekijä/uhri työtehtävissä	23	2,3
Tekijä auktoriteettiasemassa	4	0,4
Tekijä tuntematon uhrille	270	26,5
Ei tietoa suhteesta	100	9,8
Yhteensä	1 018	100,0

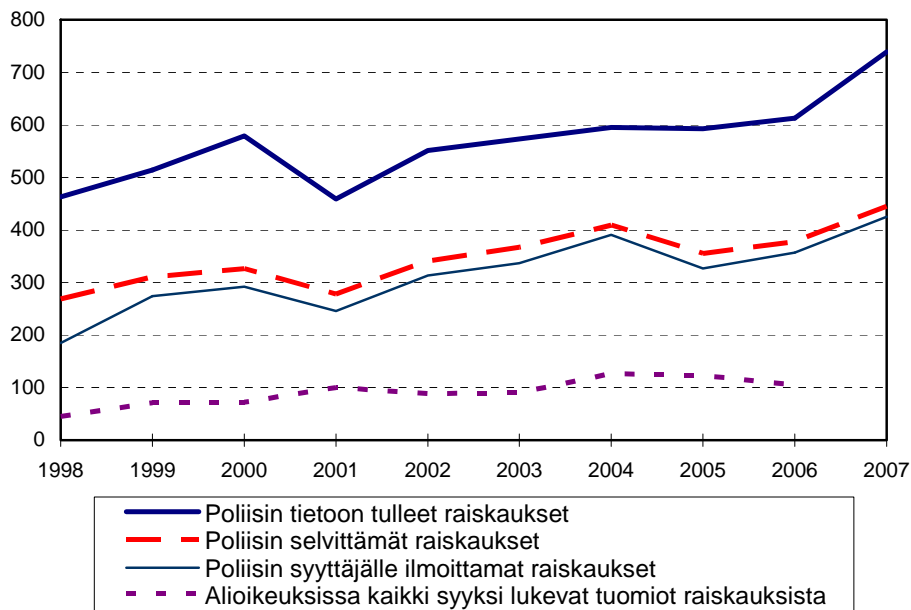
Lähde: Kainulainen 2004a.

Tutkimuksessa (Kainulainen 2004a) havaittiin, että tekijän ja uhrin välinen suhde vaikutti siihen, miten hyvin tapaukset etenivät rikosprosessissa. Tuntemattoman miehen tekemistä päällekkarkauksista nostettiin vain harvoin syytteitä (8 % tapauksista). Syynä tähän oli yleensä se, että tekijän henkilöllisyyttä ei pystytty selvittämään. Tutustumistilanteissa tai tuttavien kesken tapahtuneista raiskauksista nostettiin syyte lähes joka viidennessä (19 %) tapauksessa. Prosessin eteneminen saattoi pysähtyä useasta eri syystä: poliisi ei onnistunut selvittämään rikosta, tapaus luokiteltiin ei-rikokseksi, syyttäjä ei nostanut syytetä tai raiskauksen uhri esitti tällaisen toivomuksen. Parisuhteessa tapahtuneista raiskauksista hieman alle kolmasosa (28 %) johti syytteen nostamiseen. Tällöin rikosnimikkeenä ei tosin välttämättä ollut raiskaus tai jokin muu seksuaalirikos, sillä syyte saatettiin nostaa vain pahoinpitelystä. Myös näissä tapauksissa rikosprosessi saattoi keskeytyä useista eri syistä.

17 prosentista rikosilmoituksia löytyi maininta siitä, että raiskauksen uhri halusi vetäytyä tapauksen tutkinnasta. Raiskauksen uhri voi haluta vetäytyä rikosprosessista monesta eri syystä. Häpeä, itsesyytökset, läheisten ihmisten kielteinen suhtautuminen ja pelko tekijää kohtaan ovat esimerkkejä näistä syistä. Varsinkin tutustumistilanteissa tapahtuneissa raiskauksissa naiset saattoivat syyttää itseään tapahtumista. Myös poliisin käyttäytyminen vaikuttaa raiskauksen uhrin haluun ja kykyyn jatkaa rikostutkintaa.

Lainuudistuksen vaikutuksista

Seuraavassa kuviossa esitellään poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten määrä, niiden selvittäminen ja syyttäjälle ilmoittaminen vuosina 1998–2007. Poliisin tietoon tulleiden tapausten määrä on kasvanut 1990-luvulla. Kehitys saattaa kertoa pikemminkin muutoksesta ilmoitusherkkyudessa kuin todellisuudessa tapahtuvien rikosten määrän lisääntymisestä. Vuonna 2007 poliisille ilmoitettiin 739 raiskausta tai sen yritystä.

Kuvio 40 Poliisin tietoon tulleet raiskaukset, niiden selvittäminen ja syyttäjälle ilmoittaminen sekä alioikeuksissa tuomitut vuosina 1998–2007

Poliisi on pystynyt vuoden 1999 jälkeen selvittämään aikaisempaa paremmin sille ilmoitettuja raiskauksia, tosin viime vuonna selvitysprosentti laski jonkin verran. Vuonna 2007 poliisi selvitti 445 raiskausta, mikä tekee selvitysprosentiksi 60 (edellisenä vuonna 62). Kuviosta havaitaan myös, että poliisi on te-

hoistanut selvittämiensä raiskausten ilmoittamista syyttäjälle. Ennen lainuudistusta raiskaus (väkisinmakaaminen) oli asianomistajarikos, minkä takia rikoksen tutkiminen ja eteneminen rikosprosessissa pysähtyi raiskauksen uhrin niin pyytäessä. Uudistuksessa laajennettiin virallisen syyttäjän syyteoikeutta raiskausrikoksissa. Syyttäjälle ilmoittamatta jätettyjen rikosten määrä on pienentynyt uudistuksen jälkeen selkeästi. Vuonna 2007 poliisi ilmoitti syyttäjälle 425 raiskausta, mikä vastaa 96 prosenttia sen selvittämistä rikoksista.

Taulukossa 18 esitellään tietoja poliisin tietoon tulleista rikoksista ja niiden käsittelemisestä rikosprosessissa. Taulukosta käy ilmi, kuinka paljon poliisin tietoon on tullut raiskausrikoksia, kuinka moni niistä on selvitetty ja ilmoitettu syyttäjälle sekä kuinka usein syyttäjä on tehnyt päätöksen syyttämättä jättämisestä.

Kun raiskauksesta tuli vuonna 1999 virallisen syytteen alainen rikos, syyttäjälle ilmoitettujen tapausten määrä lisääntyi selvästi. Tosin myös syyttäjien tekemien syyttämättä jättämisten määrä on noussut. Suurimmassa osassa tapauksia syytteen nostamisesta on luovuttu puuttuvan näytön vuoksi (vuosina 2002–2006 keskimäärin 86 % tapauksia). Seuraamusluonteisia syyttämättä jättämisistä on ollut vähän (4 % kaikista syyttämättä jättämisistä vuonna 2006). Myös tapauksia, joissa syyttämättä jättäminen perustui asianomistajan vakaasta tahdosta esittämään pyyntöön, on tehty vuosittain vain muutamia (vuonna 2006 yksi päätös). Taulukosta käy myös ilmi, kuinka paljon alioikeuksissa on ollut raiskausrikoksista ja niiden yrityksistä syytettyjä ja tuomittuja.

Taulukko 18 Raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:1–3): Rikosten viranomaiskäsitely vuosina 1997–2006 (N)

	Poliisin tietoon	Poliisin selvittämät	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyttämättä jättämiset	Päärikoksena syytetyt	Päärikoksena tuomitut	Kaikki tuomitut
	A	B	C	D	E	F	G
1997	468	265	188	44	47	46	54
1998	463	296	185	90	44	43	45
1999	514	311	274	87	59	50	71
2000	579	326	292	136	74	60	72
2001	459	278	246	112	101	76	100
2002	551	341	313	128	93	75	89
2003	573	367	337	140	76	67	90
2004	595	409	391	165	121	99	127
2005	593	355	327	136	123	98	123
2006	613	378	357	177	113	92	105

A = Poliisin tietoon tulleet rikokset

B = Poliisin selvittämät rikokset (kaikki vuoden aikana selvitetty)

C = Poliisin syyttäjälle ilmoittamat rikokset

D = Kaikki syyttäjän tekemät syyttämättä jättämispäätökset

E = Päärikoksena syytetyt

F = Päärikoksena annetut syyksi lukevat tuomiot

G = Kaikki syyksi lukevat tuomiot

Edellä kuviossa 40 on tarkasteltu poliisin tietoon tulleita raiskauksia. Siinä on esitetty myös alioikeuksissa raiskauksesta tai sen yrityksestä tuomittujen lukumäärä. Kuviosta havaitaan, että vain pieni osa poliisin tietoon saamista raiskauksista johtaa tekijän tuomitsemiseen. Seksuaalirikosuudistuksen jälkeen tässä on tapahtunut muutos, sillä sekä syytteiden nostaminen että tekijöiden tuomitseminen on lisääntynyt. Vuosina 2002–2006 nostettiin keskimäärin 105 raiskaussyytettä vuodessa ja tuomittuja oli vastaavasti 83. Ennen uudistusta (1994–1998) syytettyjä oli keskimäärin 55 vuodessa ja tuomittuja 51. Lukuja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että samaan aikaan poliisille ilmoitettujen raiskausten määrä on noussut. Myös syytettyjen ja tuomittujen suhteellinen osuus poliisille ilmoitetuista raiskauksista on noussut (ks. taulukko 19). Tästä syystä on mahdollista todeta, että seksuaalirikosuudistus on onnistunut jonkin verran tehostamaan viranomaisten toimintaa.

Taulukko 19 Raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:1–3): Rikosten viranomaiskäsitely 1997–2006 (%)

	Selvitys- prosentti A	Syyttäjälle ilmoitetut B	Syyttämättä jättämiset C	Päär rikoksena syytetyt D	Päär rikoksena tuomitut E	Kaikki tuomitut F
1997	56,6	70,9	23,4	10,0	9,8	11,5
1998	58,1	68,8	48,6	9,5	9,3	9,7
1999	60,5	88,1	31,8	11,5	9,7	13,8
2000	56,3	89,6	46,6	12,8	10,4	12,4
2001	60,6	88,5	45,5	22,0	16,6	21,8
2002	61,9	91,8	40,9	16,9	13,6	16,2
2003	64,0	91,8	41,5	13,3	11,7	15,7
2004	68,7	95,6	42,2	20,3	16,6	21,3
2005	59,9	92,1	41,6	20,7	16,5	20,7
2006	61,7	94,4	49,6	18,4	15,0	17,1

A = Poliisi selvittänyt (kaikki vuoden aikana selvitetty rikokset)

B = Poliisi ilmoittanut syyttäjälle selvitetystä rikoksista

C = Kaikki syyttämättä jättämispäätökset syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista

D = Päär rikoksena syytetyt poliisin tietoon tulleista rikoksista

E = Päär rikoksena tuomitut poliisin tietoon tulleista rikoksista

F = Kaikki syyksi lukevat tuomiot poliisin tietoon tulleista rikoksista